

A DIGITAL POLITICAL REALITY AS POST-TRUTH

ARMAĞAN ÖZTÜRK

Doç. Dr. Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Mail: armagan.ozturk1980@gmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8711-3195>

Abstract:

Post-truth is a concept that reproduces all epistemological and political discussions that trivialize truth within a common framework. It is widely accepted that there is a cause-and-effect relationship between post-truth and postmodernism. The relativization of everything and the replacement of knowledge with interpretation are considered the starting developments that lead to post-truth. However, a post-truth type of mindset cannot be reduced solely to relativism and uncertainty. Social media determinism and populism are just as important as post-modernism. Social media rapidly spreads misleading material, fake news, and distorted content. Individuals exposed to a large amount of uncertain data either retreat into echo chambers or become numb to the exaggerated reactions of demagogues. Post-truth, which derives its power from social media, has led to an intellectual climate where denialism, fallacies, and conspiracy theories have become popular. The third pillar of post-truth is populism. Populists easily lie, and they view efforts to expose these lies or reveal immoral or unlawful actions as interventions aimed at silencing the voice of the people. This study opens a discussion of post-truth under the headings of post-modernism, social media, and populism, while also highlighting the ethical and political issues created by digital political reality.

Keywords: Post-truth, post-modernism, social media, populism, lies.

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma

Geliş Tarihi: 04.09.2024

Kabul Tarihi: 17.11.2024

Yayın Tarihi: 15.12.2024

Yayın Sezonu: Temmuz - Aralık

Makaleye Atıf Bilgisi

ÖZTÜRK Armağan, (2024). "Bir Dijital Siyasal Gerçeklik Olarak Post-Truth".
Muhafazakâr Düşünce Dergisi. Yıl: 20 Sayı: 67. (60-73)

muhafazakârdüşünce • yıl: 20 - sayı: 67 • Temmuz-Aralık 2024

BİR DİJİTAL SİYASAL GERÇEKLIK OLARAK POST-TRUTH

ARMAĞAN ÖZTÜRK

Özet

Post-truth, hakikatin önemsizleştiren tüm epistemolojik ve politik tartışmalarını ortak bir çerçevede yeniden üreten bir kavramdır. Post-truthla, postmodernizm arasında neden-sonuç ilişkisi olduğu yaygın bir şekilde kabul edilir. Her şeyin göreceli hâle gelmesi ve yorumun bilginin yerine geçmesi post-truthla sonuçlanan gelişmelerin başlangıcı sayılır. Ancak post-truth tipi bir düşünce iklimi sadece göreceliğe ve belirsizliğe indirgenemez. Sosyal medya determinizmi ve popülizm de en az postmodernizm kadar önemlidir. Sosyal medya yanıltıcı malzeme, yalan haber ve çarpıtılmış içeriği hızla yaymaktadır. Çok sayıda kaynağı belirsiz veriye muhatap kalan bireyler ya yankı odalarına çekilmekte ya da demagogların abartılı tepkilerine maruz kalarak uyuşmaktadır. Gücünü sosyal medyadan alan post-truth; inkarcılık, safsata ve komplo teorilerinin popülerleştiği bir düşünsel iklimi açmıştır. Post-truthun üçüncü ayağı ise popülizmdir. Popülistler, çok kolay bir şekilde yalan söylemekte; söyledikleri yalanları ortaya çıkaran, ahlak veya hukuk dışı eylemleri ifşa eden girişimleri ise, halkın sesini kısmaya dönük müdahaleler olarak görmekteler. Bu çalışma post-truth; postmodernizm, sosyal medya ve popülizm başlıklarında tartışmaya açarken dijital siyasal gerçekliğin yarattığı etik politik sorunlara da dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Post-truth, postmodernizm, Sosyal Medya, Popülizm, Yalan.

Giriş

Dijital gerçeğin maddi gerçekliğe alternatif bir ontolojik kerte gibi iş gördüğüne tanıklık ediyoruz. Bu yeni dünyanın temel zihinsel kodu post-truth. Rasyonel değerlendirme popülerliğini yitirmiş durumda. İnsanlar, yalanlara ve duygulara sığınıp aşırı olan şeyleri normalmiş gibi deneyimliyorlar. Makalenin temel savlarından biri, her ne kadar post-truthla sonuçlanan düşünsel iklimin izlerini sofistlere kadar geri götürmek mümkün olsa da göreceliliğin ve duygusallığın bu denli yayılması postmodern epistemolojik zemin yani son yarım asırda gittikçe belirgin hâle gelen sosyolojik tahayyüle ilgili. Üzerinde duracağımız bir diğer mesele sosyal medya. Sosyal medya, post-truth etkisini hızlandırıp popülerleştiriyor. Bilginin kaynağının sosyal medya hâline gelmesi, bilgi diye önümüze konulan imaj ve verilerin denetlenebilir bir içerikten yoksun doğası ve bireylerin kendi kanaatlerini paylaşmayan kesimlere karşı düşmanca tutumundaki artış ciddi sorunlar olarak önümüzde durmakta. Dijital platformların iç mimarisinin insanları bilinçsiz ve duygusal açıdan saldırgan hâle getirdiği ise, çalışmamızın üzerinde duracağı temel savlardan biri. Son olarak popülizme değineceğiz. Çünkü popülist siyasetin özneli akıl dışı söylem ve eylemleri üreten başlıca aktörler. Popülizmin gündelik siyasette yaygınlaşmasıyla irrasyonel davranış pratikleri arasında illiyet bağı var.

Post-Truth ve Postmodernizm

Post-truth kavramı ilk kez, Steve Tesich tarafından kaleme alınan bir değerlendirme yazısında kullanıldı. Bu ifade Ronald Reagan ve George H. W. Bush döneminde söylenen yalanları ve gittikçe popülerleşen yalan siyaseti karşısında halkın hakikatleri bilmeye çok da istekli olmaması hâlini karakterize etmektedir (Tesich, 2021: 23-9; Barzilai and Chinn, 2020: 107-119). Post-truth; görüşlerin oluşum sürecinde nesnel hakikatlerin kişisel kanaat, inanç ve duygulara göre daha öz önemli olması hâline işaret eder. Önermelerin doğruluğu bakımından yapılan değerlendirmelerin niteliği post-truthun çıkış noktasını oluşturur. Mesele bir kez böyle ortaya konulduğunda post-truthtaki post gerçeğin önemsizliğine vurgu yapan bir unsura dönüşür. Hakikatin kendisine meydan okuyan düşünsel iklim, post-truthun sınırları bakımından aydınlatıcıdır (McIntyre, 2018: 5, 10; Açıkalin ve Canbey, 2022: 3; Terzi, 2020: 81; Selim, 2023: 503, 507-8; Coşkun, 2021: 67-82). Yalan, gerçek, sahte ve hakikat kavramlarının iç içe ve birbirlerinin yerine geçtiği post-truth koşullarında önce hakikat ile gerçeklik arasındaki farka, ardından da hakikati önemsizleştiren postmodern dönüşüme dikkat çekerek tartışmamızı derinleştirebiliriz.

Gerçeklik ve hakikat aynı anlama gelmeyebilir. Çünkü gerçeklik somut olarak gözlemlenen şeylerin yani nesnelerin dünyasına ait bir kavramlaştırımadır. Nesneler nesnelliği çağırır. Olgular dünyası katı, tek ve evrensel bir içeriğe sahiptir. Hakikat ise, somut şeyleri yansıtan bir içeriğe işaret eder. Düşünülerek varılabilen bir kavramdır hakikat. Gerçeğe göre çok daha geniş ve bir ölçüde de çoğulcu veya çok katmanlı içerik hakikatler dünyasına karşılık gelir. Gerçeklikle hakikat arasındaki fark olguyla algı arasındaki farka yakındır. Post-truthun anlattığı yeni düşünsel durum ise; algıların olgusal dayanak olmaksızın hatta onlara rağmen içerik kazanması hâlinde kendi yetkinliğine ulaşır.

Hakikati düşünürken gerçekliği umursamayan ve (veya) hakikati evrensel mantık ölçütlerine başvurma gereği duymaksızın sınırsızca öznel ve görelî bir şekilde yorumlayan anlayışların kökeni Antik Yunan'a kadar götürülebilir. Bu bağlamda insanı her şeyin ölçüsü kabul eden sofist okuma dikkate değerdir. Aristoteles ve Platon gibi düşünürler sofistleri doğruluğu önemsemeyen, gerçekliği farklı ve birbiriyle çelişik şekilde yorumlayan, sadece tartışmak için tartışan, erdem ile doğruluk arasındaki bağı umursamayan kişiler olarak resmetmiştir (Aristoteles 2007: 7; Platon 2012: 338 b-c-d). Tabii bu tür yorumların bir yere kadar makul olduğu, Aristoteles ve Platon gibi aristokratik değerlerin sözcülüğü yapan filozofların sofistleri sadece nesnellığe karşı çıktığı için değil aynı zamanda daha eşitlikçi ve daha demokratik bir epistemoloji geliştirdikleri için de suçladıkları açıktır. Antik Yunan hatırlatmasının bizim tartışmamız bakımından önemi ise post-truthun izlerini postmodernizm öncesi dönemlere kadar sürmenin mümkün olması gerçeğiyle ilgilidir. Aslında her türlü görecelik yanlısı ve öznelci düşüncede post-truthtan izler vardır. Ancak post-truthun belirleyici konuma gelmesi önemli ölçüde postmodernizmin yükselişe geçtiği yeni kültürel ortamla yakından ilgilidir.

Postmodernizm yeni bir sofist dalga olarak görülebilir. Bu çağda kişisel inanç, duygu, yargı ve ön yargılar nesnel hakikatlerin önüne geçmiş durumdadır. Çelişkili söylem ve önermelerin aynı anda doğru olduğu, hakikatin mutlak olmaktan çıkarak kişi, durum, mekân ve zamanda görelî olarak algılandığı postmodern tahayyül post-truthu yaratan epistemolojik zemindir (McIntyre 2019: 264; Keyes, 2006: 309). Postmodernizmin meşruluk krizi içindeki dünyaya anti-tözcü ve anti-merkezci yönelimi nedeniyle alternatif bir özgürlük perspektifi sunduğu açıktır. Ayrıca hakikat ile iktidar arasındaki tarihsel ilişkinin deşifre edilmesi kesin bilgi tutkusunun yarattığı tarihsel

tortuyu da belirgin hâle getirmiştir (Foucault, 2003: 104-6; Foucault, 2011: 50-1; Lyotard, 1990: 14-16). Ancak post-truth gibi bir kavramın giderek yaygınlaşması postmodernizmdeki özgürleştirici yanın geride kaldığını göstermektedir. Çünkü bugün itibarıyla postmodernizm bir hiper gerçeklik durumudur. Bilinçle hakikat arasındaki bağ tümüyle kopmuş durumdadır. Her türlü gerçeklik, en açık olanlar bile kolaylıkla yadsınmakta, saçma olan kamusal alanı kaplamakta, değerlendirmeler maddi zeminden yoksun bir şekilde formüle edilmektedir (Baudrillard, 2011: 15-6; Güven, 2020: 29; Latour, 2004; Ball, 2017: 10-2).

Tabii postmodernizmi izafiliği ön plana çıkaran yeni bir epistemolojik-ontolojik paradigma olarak tarif etmek oldukça önemli ama yine de yetersiz bir anlatıya karşılık gelir. Post-truthun, postmodernizmin içinden nasıl filizlendiğini anlama noktasında iki hususun daha altını çizmek gerekli: Öncelikle postmodern dünyanın görsel bir dünyaya karşılık geldiği söylemek yerinde olacaktır. Küçük anlatılar; öznel tecrübeler, hisler, coşku ve arzular şeklinde ifade edilmektedir (Ryan ve Kellner, 2011: 182-201). Bu durum sadece hakikatin yerini imaj veya imgelerin alması bakımından bir dijitalleşme eğilimi değil sosyal medya üzerine yaptığımız tartışmada analiz edeceğimiz üzere gerçekliğin kişi sayısınca hatta kişilerin her bir farklı ruh durumu bakımından tüm sosyal-psikolojik olasılık sayısınca da farklı hakikatlere bölünmesi anlamına gelir. Bu bağlamda postmodernizm imajlarla temsil edilen bir çoklu hakikatler rejimidir.

Postmodernizmin bir diğer özelliği ise bilim karşıtlığıdır. Postmodern çizgi sadece evrensel ve soyut akla değil, insanlığın kurtuluşuna ve bu kurtuluş mücadelesinde bilimin oynadığı role de şüpheyle bakar. Postmodernizm bir yapıbozum çabasıdır. Postmodernizm güçlendikçe önce bilim metodolojisi, ardından da bilimin kendisi önemsiz hâle gelmiştir (Harvey, 2003: 56; Gross ve diğerleri, 1996). Tüm bu değerlendirme ve yorumlar da gösterir ki aslında post-truth, postmodernizmin istenmeyen sonuçlarının toplamıdır. Postmodernizm hakikati göreceli hâle getirmiş, aklı duygular lehine geriletmiş ve bilimin bilgi türleri içindeki ayrıcalıklı konumunu önemini yitirmiştir. Post-truth temelli postmodern dünyada insanlar, ne hissediyor veya nasıl yaşıyorlarsa onun doğru olduğunu düşünmektedirler.

Postmodernizmle post-truth arasındaki bu geçişkenliğin yeni bir düşünsel iklim yarattığını ileri sürdük. Hakikat sonrası bu yeni dünyada istediğini seçmek ve istediğin sonuca varmak çok kolaydır. Steve Fuller gibi bazı yorumculara göre gerçekliğin algılanışındaki bu kırılmayı bir yozlaşma

olarak yorumlamak yanlıştır. Machiavelli'nin aslan-tilki diyalektiğinde tilki olmaktır aslında post-truth.¹ Hakikat savunucuları oyunun kurallarına göre oynarken hakikat sonrası dünyanın insanları onları değiştirmektedir. Yeni dünya düzende uzmanlar ve akademisyenler düşünce üzerindeki hâkimiyetlerini kaybetmiştir durumdalar. Yazar, herkesi yozlaşmayla suçlayan negatif bir dilde kendini tekrar etmek yerine bu yeni duruma ayak uydurmanın yollarını bulmanın daha makul olduğunu düşünmektedir (Fuller, 2022: 22-3, 41, 53-4, 94, 285).

Fuller'ın bu değerlendirmesi Zygmunt Bauman'ın Yasa Koyucular ile Yorumcular (Bauman, 2014) metninde temellendirdiği dönüşümü akla getiriyor. Düşünür, moderniteden post-moderniteye geçişin entelektüelin niteliği ve işlevinde ciddi bir kırılmaya yol açtığını savlamıştı. Ona göre, modern dünyada devlet ve entelektüeller kural koyan ve bu yolla iktidarı devam ettiren bir reel politığın taşıyıcısıydı. Postmodernizmle birlikte pek çok değişti. Entelektüelin rolü bilgiyi kurallaştırmaktan çok gerçekliği yorumlamaya doğru kaydı. Bauman ve Fuller'ı birlikte düşünürsek postmodern dünyada ancak yorumcular olabilir. Oyunun kuralı böyle. Bu nedenle oyunu eskisi gibi oynamayıp sınırsızca yorum yapan kişileri yozlaşmayla ve akıldışılıkla suçlamak anlaşılabilir olmakla birlikte yine de sonuçsuz bir çabada ısrar etmek anlamına gelmektedir.

Sosyal Medya ve Popülizm

Hakikati, onu taşıyan ve temsil eden araçlardan bağımsız bir şekilde ele almamız imkânsızdır. Bu nedenle dün dil tartışması ne kadar önemliyse bugün de medya üzerine yapılan soruşturma o derece değerlidir. Çünkü hakikat tanımları bilgiyi taşıyan medyanın karakterine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu son hatırlatma bağlamında rahatlıkla söylenebilir ki medya tartışması aslında bir epistemoloji tartışmasıdır. Gerçekliği algılama biçimimiz medyanın onu kurgulama biçiminden bağımsız bir şekilde ele alınamaz (Postman, 2012: 24-5; Güven, 2020: 27). Tam da bu noktada medya teknolojisinin iç mimarisine, yani algoritmalara değinebiliriz. Bilindiği üzere sosyal medya içeriği filtreleyip sıralayan algoritmalara dayanmaktadır. Algoritmalar ise, genelde önyargıları pekiştirip kişileri manipülasyonlara karşı korunaksız hâle getirmektedir. Duygusal şiddet, yalan söyleme, aşağılama ve provokasyon gibi çeşitli versiyonları bu algoritma düzeni nedeniyle popüler hâle gelmektedir (Şenel, 2018: 355-373; Björnsson, 2016: 637-653; MacCormick, 2012).

1 Machiavelli'nin aslan-tilki metaforu için bkz. Skinner (2004: 62-4).

Filtrelerin gerçekliği çok katmanlı bir şekilde çarpıttığı sosyal medyada temel sorun, sahte hesaplar ve sahte haberlerdir. Yalan haberler sadece yanıltıcı bilgi vermeleri bakımından sorun yaratmıyorlar. Yalan haber genelde aşırı hislere, duygulara, korkulara ve ön yargılara hitap etmektedir. Bir olgu-yu veya meseleyi aslında olduğundan daha farklı, tehlikeli ve kışkırtıcı göstermek yalan haberciliğin esasıdır. Bu yalan haber bombardımanı karşısında gazetecilik mesleğinin ciddi bir itibar kaybına uğradığı, nesnellik erozyonuna paralel bir şekilde yankı odalarına kaçışın daha da hızlandığı söylenebilir (Selim, 2020: 505-520; Açıklan ve Canbey, 2022: 5-8). Gerçeğin yerini alan yalanın sosyal medyadaki baskın konumu bireylerin bilginin doğruluğunu sorgulamaktan kaçınan edilgen tutumuyla birleşince post-truth koşulları daha da kapsayıcı hâle geliyor. Şüphesiz ki insanların medyadaki bilgiyi derinlemesine inceleyecek kadar zamanları genelde yok. Ama bu konudaki isteksizliğin çoğu kez zaman yokluğuna paralel bir şekilde sonuç doğurduğu da yadsınamaz bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır. İnsanlar, hakikatin ne olduğunu bulma noktasında yüksek bir motivasyonla hareket etmiyorlar. Önüne gelen hazır bilgileri tüketme ve (veya) hâlihazırda zaten benimsediği yargıları doğrulayacak yorumları öne çıkarma postmodern bireyin algı yönetimini karakterize etmekte.

Bu noktada iki hususun altı ayrıca çizilebilir: İnternet ve sosyal medya, toplumsal değişimi tahrip eden bir karaktere sahiptir. Sosyal medya kullanıcısı bireyler, birbirlerine karşı saldırganlaşırken büyük toplumsal meseleler hakkında pasifleşiyor veya sinik bir tutumda kendini tekrar ediyorlar (Han, 2015; Debord, 2012). Ayrıca sosyal medyada ciddi bir dürüstlük sorunu var. Yalanın kolaylıkla gerçeğin yerine geçtiği veya gerçeği örtbas etmek için kullanıldığı bu dünyada önemli olan dürüstlük değil, dürüstmüş gibi görünmek yani dürüstlük imgesi. Ayrıca heyecan ve hazı kamçılıyan uyarıcılar nedeniyle dürüstlük imgesi bile temsil gücünü kaybetmiş durumda. Çünkü sosyal medyada kimse kendisini diğer insanlara karşı sorumlu hissetmiyor. İhtiyatlı, duyarlı ve hassas değil (Hyvönen, 2018: 126; Keyes, 2017: 22, 233, 259, 264).

Sosyal medya tartışmasını popülizm meselesine bağlamadan önce bir ara yorum yapmak yararlı olacaktır. Öncelikle sosyal medya platformları bilginin hızı, bağlamı ve içeriğinin kontrol edilmediği bir düzen veya düzensizlikle kendini yeniden üretmekte. Sosyal medyanın parçası olan tüm katılımcılar gerçekliği kıran bu kaotik ortamdan derin bir şekilde etkileniyor. Gerçekliğin anlamını yitirdiği, yalanın yalan gibi görünmediği ve farklı yorumlar arası iletişimin sınırlanıp her türlü öznelerarası ilişkinin duygusal katılık tarafından yönetildiği bir aşırılık çağıdır aslında sosyal medya düzeni. Bilinçsel

tutarlılığın paramparça olduğu bu yeni toplumsal durumda siyasal açıdan en avantajlı kesim ise popülistler. Bu hatırlatmaya atıfla önce popülizme, ardından da popülizm-post-truth ilişkisine değinmek de fayda var.

Popülizm hem sol hem de sağ siyasal akımlarla eklemlenebilen, seyrek ideoloji olarak adlandırabileceğimiz bir siyaset yapma biçimine karşılık gelir. İktidarda veya muhalefette olmalarına göre popülistlerin savunduğu fikirler değişip dönüşebiliyor (Balta vd. 2021: 3). Bugün itibarıyla popülizmin sağ versiyonu siyaset sahnesinde ağır bassa da popülist akımların kökenleri 19. yüzyılın ilerici hareketlerinin içindedir. 1789 Fransız Devrimi, 1848 ayaklanmaları, Bakunin ve Kropotkin düşüncelerinde halkçılığın oynadığı rol, Amerikan Halk Partisi, Rus Narodnik hareketi bu sola yakın ilerici popülizminden izler taşır. Peron, Chaves, Correa ve Morales gibi ikonlaşmış Latin Amerika siyasetçileri, kitleselleşmiş ilerici popülizmin günümüz dünyasındaki en önemli temsilcileridir. Ayrıca ilerici sol popülizm dışında küreselleşme karşıtı toplumsal hareketlerde kendini açığa vuran ve radikal demokratik pratikleri içselleştirmiş bir Avrupa tipi sol popülizm de vardır. Bu akım, ayrımcı sağ popülizme karşı daha fazla insanı yurttaşlık sistemine dâhil etmeye çalışır. Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe gibi düşünürler ise, popülizm ve sol popülizmi ayrıca önemserler. Çünkü onlara göre popülizm, halkı politik anlamda inşa eden irade kurucu bir mekanizmadır. Ayrıca demokrasiyi geri kazanmak ve sağ popülizmle mücadele edebilmek için sol popülizme ihtiyaç vardır (Gerbaudo, 2018: 14, 27, 81-3; Canovan, 1981: 19; Mudde ve Kaltwasser, 2013: 496-7; Wallerstein, 2009: 103-109; Mouffe, 2019: 13, 18, 29, 33-4, 47-8, 124; Laclau, 2008: 85, 175-6).

Ayrıksı bir konumda olan sol parantezini bir kenara bırakırsak bugünün dünyasında popülizm daha çok sağ popülizm anlamına gelir. Sağ popülizm, liberal olmayan bir demokrasi anlayışını savunur. Bahsi geçen savunu elitler tarafından yozlaştırılan demokratik pratiklere karşı halk egemenliğine dönüş gibi bir içerikte kendini meşrulaştırır. Anayasa referandumu gibi enstrümanlar aracılığıyla halk egemenliğini sınırlayan kurumları bertaraf etmek popülist siyasetinin başlıca yönelimlerinden biridir. Tabii bu perspektifin pratikteki sonucu siyasi toplumun kurumsal birikiminin yok olması, halk ile lider arasındaki tüm ara kadroların tasfiyesi ve liyakatsiz yönetimdir. Popülizmin pek çok örnek olayda kötü yönetim anlamına gelmesi bu nedenle tesadüfi değildir (Gerbaudo, 2018: 84, 92; Mudde ve Kaltwasser, 2019: 25, 29; Crick, 2005: 626).

Popülizm lideri ön plana çıkaran şahsiyetçi siyaset tarzı ve çoğulculuk karşıtı ayrımcı pratikleri nedeniyle de çokça tartışılmış bir akımdır. Popülistler genelde halkın tamamını halktan saymazlar. Egemenliğin çoğunlukçu yorumu nedeniyle çoğulculuk sürekli bir şekilde baskı altında tutulur. Popülist siyasetin devlet şiddetini muhaliflere yöneltmesi ve kurumsallaşan ayrımcı pratikler popülizmin liberal demokrasiyi aşındıran bir politik kötülük hâli olarak sonuç doğurmasını kolaylaştırmıştır (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 20, 48; Crick, 2005: 629; Müller, 2019: 15-6). Ayrıca popülizmde ciddi bir lider fetişizmi vardır. Halk liderin bedeninde somutlaşır. Lider de seçimle elde ettiği ülkeyi yönetme yetkisini tarihi yazma sorumluluğu olarak algılar. Belki her durumda değil ama çoğu kez liderin kullandığı dil; kaba, cinsiyetçi, ayrımcı ve basittir. Liderin kurucu özne olduğu bir siyasal iklimde liderle halk arasındaki ilişki rasyonel değildir. Duygusal bağlılık, halkla ilişkiler ile yalan ve spekülasyona dayalı imaj üretimi yeni siyasetin içeriğini önemli ölçüde belirlemektedir. Tam bu noktada popülizmle post-truth arasında ciddi bir eklemleme düzeyi söz konusu olur. Şöyle ki: Popülizm tıpkı ideolojik açıdan esinlendiği faşizm gibi anti-rasyonalist anlayıştan etkilenmiştir. Düşünsel derinlik genellikle komplo teorileri seviyesindedir. Kısa erimli akıl yürütmeler, kanıt olmadan ileri sürülen abartılı iddialar, mantıksal titizliğin göz ardı edilmesi, demagojik ifadeler, duyguların aklın yerine geçmesi popülizmin siyasal söyleminin epistemolojik arka planını ortaya koyar. Tabii popülizmdeki tek sorun yalan ve mantıksızlığa dayalı yüzeysel düşünme tarzı değildir. Bu davranma tarzı popülistlerin iktidara geldikleri yerlerde yolsuzluk, kayırmacılık ve kötü yönetime yol açar. Popülizm, devleti iflasa sürükler toplumu ise, yozlaştırır (Müller, 2019: 16-7; Mudde ve Kaltwasser, 2019: 12-4; Öztürk, 2020: 201-2).

2016 ABD Başkanlık kampanyası ve Bretix oylamasında kullanılan söylemler, popülizmin post-truthla birleşmesinin demokrasi için ne derece sorunlu sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymaktadır. Bu yeni çağda politikacılar, kanıt olmasa dahi kişileri duygusal ajitasyon yoluyla belli olgulara inandırmaya çalışmaktadırlar. Herkesin her şeyi istediği gibi yorumlaması ve kimseye hesabını vermemesini makul hâle getiren postmodern epistemoloji ile siyaset alanını tüketim alanına benzeten arzu veya haz siyaseti, yalan söyleyen politikacıların işlerini kolaylaştırmaktadır. Çünkü bireyler, hakikate ulaşma konusunda çok da istekli değillerdir. Dahası her şey uygun koşullarda doğru gibi görüldüğünden önlerine bilgi olarak konulan verilen doğrulamaları için zaman ve emek harcamak giderek istisnai bir hâle bürünmektedir (McIntyre, 2018: 13; Tesich, 2021: 23-9; Güven, 2020: 21-2).

Popülizm-post-truth ilişkisi bağlamında politikanın yalan üretimine katkısını daha fazla ayrıntı vererek sorunsallaştırmak gerekir şüphesiz ki. Ancak bu meselenin politikacıların yozlaşmış eylemlerini aşan bir boyutu olduğu da açıktır. Çünkü propaganda şeklinde kitlesel yalan daha önce sigara ve akaryakıt endüstrileri tarafından kullanılmıştır. Sigara kullanımının kansere neden olmadığı, fosil yakıtlarının doğaya zarar vermediğine yönelik geniş bir literatür vardır (McComiskey, 2017: 13). Hâlâ pek çok insan, küresel ısınma diye bir şeyin olmadığını iddia etmektedir. Küresel ısınma, çökuluslu enerji şirketlerinin temiz enerji adıyla pahalı teknolojileri satmak için kullandığı bir pazarlama yalanıdır. İnsanlar ve ülkeler, giderek yaklaşmakta olan bir doğa kıyametiyle korkutulup daha fazla borçlandırılmaktadırlar.

Kitlesel yalan üretiminin belki de en sistematik ve küresel örneği ise, Covid-19 döneminde toplumlara hâkim olan sosyal-psikolojik içeriktir. Aşıya karşı çıkmanın pek çok gerekçesi olabilir. Küresel tıp endüstrisinin yarattığı biyoiktidar bu bağlamda sıklıkla dile getirilmektedir. Tıp endüstriyle birleştiğinde her şey hastalık veya bozukluk hâline gelmiştir. Reçeteye konu olan davranış sayısındaki artış ve ilaç kullanımındaki patlama, tıp endüstrisinin insanlığı getirdiği yerin patolojik karakterini ortaya koyar. Bu meseleye paralel bir şekilde devletin bedene zorla müdahale etmesine yönelik ciddi bir refleks olduğu da söylenebilir. Pek çok kişi için aşı tereddüdü neoliberal devlet aygıtının genişleyen biyoiktidar alanına karşı bir direniş pratiğidir (Conrad, 1992: 209-232; Doğan ve Ünür, 2022: 98-127).

Covid-19 döneminde ise, sosyal medya üzerinden yayılan bir dizi komplo teorisi devreye sokulmuştur. Aşılarla ilgili gerçeklerin bizden saklandığı, hastalığa neden olan virüsün aslında biyolojik bir silah olduğu ve laboratuvar ortamında üretildiği, covid aşılarıyla insanlara çip takıldığı ve aşıların insanları kısır yaptığı sıklıkla dile getirilmiştir (Daldal ve diğerleri, 2023; Yüksel ve Topuzoğlu, 2019). Popülist siyasetçilerin ise, bu sürece katkı sunduğu açıktır. Trump, seçim kampanyasında aşı karşıtlığını sıklıkla kullanmış, aşılarla güvenmediğini dile getirmiştir. Brezilya Devlet Başkanı Bolsonaro, virüsün aslında var olmadığını, covid salgınının küresel bir kurgu olduğunu ileri sürmüştür. Bolsonaro uzun süre maske de takmamıştır. Birleşik Krallık Başbakanı Boris Johnson ise, epey bir süre salgınla ilgili sert tedbirler almaya yanaşmamış, sürü bağıtlığı tezini savunarak virüsün tüm İngilizlere bulaşmasının salgını yok edecek en iyi yol olduğunu söylemiştir. Bu örneklerin de açıkça ortaya koyduğu üzere post-truth; akılcı değerlendirmelere karşı bilim karşıtlığını, komplo teorilerini ve yalan siyasetini desteklemektedir. Popülist siyasetçiler ise, komplo teorilerini hem yeniden üretip hem de popülerleştirerek post-truth temelli belirsizlik iklimine katkı sunmaktadırlar.

Tartışmayı kapatmadan önce dijital gerçeklik çağında yalanın siyasette oynadığı role dair bir hatırlatmada bulunmak yararlı olabilir. Bu metinde de vurgulandığı üzere popülist siyasetçiler, post-truth ikliminin kolaylaştırıcı zemininde herhangi bir dayanaktan yoksun bir şekilde iddialarını tekrarlamakta ve insanları ürettikleri söylemlerle rasyonel tartışma ortamından uzaklaştırmaktadırlar. Ayrıca bu sürecin belirsizliği beslediği, belirsizliğin de komplo teorilerini bilim seviyesine yükselttiği doğrudur (Lockie, 2016: 1; Douglas and Uscinski, 2019: 7). Ancak tüm bu doğrular post-truth öncesi çağın hakikate ve dürüstlüğe adandığını ve siyasette yalana yer verilmediği göstermez. Hatta siyaset hiçbir zaman hakikate dayanmamış; yalan, siyasal söylemin zorunlu unsurlarından biri olarak iş görmüştür. Bu noktada Hannah Arendt'in, yalan-hakikat-siyaset ilişkisine dair analizinin işlevsel olduğunu söyleyebiliriz. Düşünürü göre, hakikat ve siyaset birbirleriyle uyumlu değerlerdir. Siyasi pratiğin gerekleri, doğrunun siyasi bir erdem olmasına izin vermez. Çünkü siyaset, grupların çıkarları ve o çıkarlar doğrultusunda yapılacak eylemlerle ilgilidir. Doğruyu söyleyen kişiye, çıkar veya güçten bağımsız bir şekilde düşünür. Siyaset kurumunun böyle bir davranış tarzına tahammülü olmadığı için hakikati taşıyan kişi çok kolay bir şekilde ötekileştirilmekte veya damgalanmaktadır (Arendt, 2012: 271, 283, 301-3). Arendt, hakikatle siyaset arasında kurduğu karşıtlığı modern zamanlarda yeniden formüle eder. Ona göre, doğruyu söylemek siyasette zaten istisnai bir olgudur. Çünkü siyaset kurumu kendini etik dışı bir yerde konumlandırmıştır. Ancak modern dünyayla birlikte bu sorun nitelik değiştirerek daha totaliter bir hâl almıştır. Modern zamanlar, imaj üretimi ve kitle iletişim araçlarını, siyasetin kurucu unsurları hâline getirir. İmaj, hakikatin yerini tümüyle alır ve böylelikle yalan, siyasal tahayyülü belirleyen ve hatta onu totaliter bir düzene doğru yoğunlaştıran bir unsur olarak iş görür (Arendt, 2012: 304-312).

Arendt'in hakikate ve siyasete bakışının idealizm-materyalizm karşıtlığını yeniden üreten bir içeriğe sahip olduğu açıktır. Onun felsefesi siyaseti; maddi dünyayla, gereklilik ve çıkarlarla; hakikati ise, ideallerle ilişkilendirir. Oysa siyasi düşünceler tarihi ve ideolojiler tarihine baktığımızda pek çok filozofun hakikati kavrama şekillerinin o kişilerin kişisel ve sınıfsal çıkarlarından bağımsız bir şekilde ele alınmayacağı görülür. Marx, işçi sınıfı için mücadele eder, Platon aristokrasinin çıkarlarını korur. Hakikat savunucuları, ait oldukları sınıflar için yalan üretirler. Şüphesiz ki Arendt'in vurguladığı üzere siyasetin gündelik hayatla kesiştiği noktada sınırsız bir pragmatizm vardır. Siyasetçiler kendi menfaatlerini düşünür, insanları kandırır, yalan ve korkuyla onları kendilerine bağlar. Ama yalanın bitip hakikatinin başladığı

yerin yine de muğlak olduğunu söylememiz gerekir. Modern zamanlarla birlikte imaj üretiminin siyasette yalanı sistematik ve totaliter bir hâle getirdiğine yönelik yorum ise, Arendt'in analizini post-truthla sonuçlanan büyük dönüşümünün başlarına götürür. Gerçekten de duyguların aklın yerine geçmesi, rasyonel müzakere zemininin yok olması ve yalanın yaygınlaşmasına dair tüm eğilimler, arzu ve tüketimde kendini var eden postmodern yaşayış koşullarında popülerleşmiştir. İmajın, gerçeğin yerine geçmesi, gerçeklik algımızda yaşanan büyük dönüşümün izdüşümlerinden biridir.

Sonuç Yerine

Çalışmamızda postmodernizm ve sosyal medyanın post-truthla sonuçlanan düşünsel ikliminin yolunu açtığı savı vurgulanmıştır. Bu yeni dünya; inkârcılık, safsata ve komplo teorilerinin, bilimsel hakikat ve rasyonel müzakere yerini aldığı bir hakikat rejiminde kendini açığa vurur. Medya teknolojilerinin, kamusal alandaki çöküşü hızlandırdığı da söylenebilir. Bugünün dünyasında insanlar, hoşlarına gitmeyecek fikirleri savunan kişilerden kendilerini daha kolay bir şekilde soyutlayabilmektedirler. Bu durumun en yaygın sonuçları, kamusal alandaki çöküşün hızlanması ve yalanın totaliterleşerek hakikat alanını tümüyle kaplamasıdır.

Tartışmamızı bitirirken bir dizi soruyla hakkaniyetli bir şekilde hesaplaşmamız gerekir: Postmodernizm ve sosyal medya böyle kaldığı müddetçe post-trutha da mecbur mu kalacağız? Ayrıca hakikat ile iktidar arasındaki bağlantının bugünün dünyasında nasıl tesis edildiği meselesinin de artık açıklığa kavuşması gerekir. Michael Foucault'nun dediği gibi her iktidar kendi hakikat rejimini yaratır. Peki, hakikatleri reddeden post-truth tipi rejimler ne yapmaktadırlar? Hakikatin yokluğunu da bir tür hakikat olarak kabul mü etmek gerekir? Bir diğer husus muhtemel tedbirlerle ilgili olacaktır. Post-truth gerçekliği duygulara ve yalana mahkûm etmektedir. Bu şartlar altında, aklı ve müzakereyi kurtarmak için sosyal medya yasaklarını desteklemek mi gerekir? İnsanlığın gerçek hakikate dönmesi için teknolojik gerçekliği sınırlamaktan başka bir yol var mı?

Kaynakça

- Açıklan, Ş. N ve M. Canbey (2022). Post-Truth Bağlamında Sosyal Medya. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. 2022. 57, ss. 1-11.
- Arendt, H. (2012). Geçmişle Gelecek Arasında. Çev: B. S. Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aristoteles. (2007). Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine. Çev: O. Özügül. İstanbul: Say Yayınları.
- Ball, J. (2017). Post-Truth: How Bullshit Conquered the World. UK: Biteback Publishing.
- Balta, E., Kaltwasser, C. R., Yagci, A. H. (2021). Populist Attitudes and Conspiratorial Thinking. Party Politics. 2021. 28 (4), pp. 1-13.
- Barzilay, S., Chinn, C. A. (2020). A Review of Educational Responses to the “Post-Truth” Condition: Four Lenses on “Post-Truth” Problems. Educational Psychologist. 2020 vol. 55 (3), pp. 107–119. <https://doi.org/10.1080/00461520.2020.1786388>
- Baudrillard, J. (2011). Simülasyon ve Simulakrlar. Çev: O. Adanır. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014). Yasa Koyucular İle Yorumcular. Çev: Kemal Atakay, İstanbul: Metis Yayınları.
- Björnsson, G. (2016). Outsourcing The Deep Self: Deep Self Discordance Does Not Explain Away Intuitions in Manipulation Arguments. Philosophical Psychology. 2016. 29 (5), ss. 637-653.
- Conrad, P. (1992). Medicalization and Social Control. Annual Review of Sociology. 1992. 18, ss. 209-232.
- Canovan, M. (1981). Popülizm. New York & London: Harcourt Brace Jovanovich.
- Coşgun, M. (2021). Post-truth: Hegemonyanın Yeni İdeolojik Aygıtı. Akademik Hassasiyetler. 2021,15 (8), ss. 67- 82.
- Crick, B. (2005). Populism, Politics and Democracy. Democratization. 2005,12 (5), pp. 625-632.
- Daldal, A., Conker, A., Nas, Ç. (2023). Aşı Karşıtlığı ve Covid-19 Pandemisi Sürecinde Türkiye'deki Yansımalarına Kuramsal ve Sosyo-Politik Bir Bakış: Bilimselliğin Reddi, Tıbbileştirme ve Komplocu-Popülist Söylemler. Amme İdaresi Dergisi. 56 (3), 2023, ss. 35-58.
- Debord, G. (2012). Gösteri Toplumu. Çev. A. Emekçi, O. Taşkent. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Douglas, K. M., Uscinski, J. E. et al. (2019). Understanding Conspiracy Theories. Advances in Political Psychology. 40 (1), 2019, pp. 3- 35.
- Duman, D. D., Ünür, E. (2022). Özne ve Söylem Bağlamında Aşı Karşıtı Protestoların Toplumsal Hareketler Sosyolojisi Kapsamında İncelenmesi. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi. 10 (1), 2022, ss. 98-127.
- Foucault, M. (2003). Cinselliğin Tarihi. Çev: H. U. Tannöver. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011). Büyük Kapatılma. Çev: Ergüden, I., F. Keskin, F. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fuller, S. (2022). Hakikat Sonrası, Güç Oyunu Olarak Bilgi. Çev: Bilgiç, E. Ankara: Fol Yayınları.
- Gerbaudo, P. (2018), Maske ve Bayrak, Popülizm, Yurttaşlık ve Küresel Protesto. Çev. Saraçoğlu, D. İstanbul: Kafka Yayınları.
- Gross, P. R., Lewitt, N., Lewis, W. M. (1996). The Flight from Science and Reason. New York: Academy of Sciences.
- Güven, A. (2020). Hakikatin Yitimi Olarak Post-Truth: Bir Kavramlaştırma Denemesi. İnsan & İnsan, 7 (23), 2020, ss. 20-36.
- Han, B. C. (2015). The Transparency Society. Trans. E. Butler. California: Stanford University Press.
- Harvey, D. (2003). Postmodernliğin Durumu. Çev: Savran, S. İstanbul: Metis Yayınları.

- Hyvönen, M. (2018). As a Matter of Fact: Journalism and Scholarship in the Post-Truth Era. *Post-Truth, Fake News Viral Modernity & Higher Education*. (Ed.) A. Peters, M. A. at al. 2018. Springer, pp. 121-133.
- Keys, R. (2006). *The Post-truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*. US: St. Martin's Publishing Group.
- Keys, R. (2017). *Hakikat Sonrası Çağ*. D. Özçetin, D. İzmir: Deli Dolu Yayınları.
- Laclau, E. (2007). *Popülist Akıl Üzerine*. Çev: Çevik, N. B. İstanbul: Epos Yayınları.
- Latour, B. (2004). Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern. *Critical Inquiry*, 30 (2), 2004, pp. 225-248.
- Lockie, S. (2017). Post-Truth Politics and the Social Sciences. *Environmental Sociology*, 3 (1), 2017, pp. 1-5.
doi: 10.1080/23251042.2016.1273444
- Liotard, J. F. (1990). *Postmodern Durum*. Çev: Çiğdem, A. İstanbul: An Yayınları.
- MacCormick, J. (2012). *Nine Algorithms that Changed the Future: The Ingenious Ideas that Drive Today's Computers*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- McComiskey, B. (2017). *Post-Truth Rhetoric and Composition*. Logan: Utah State University Press.
- McIntyre L. (2018). *Post-Truth*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Mouffe, C. (2019). *Sol Popülizm*. Çev: Yamk, A. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mudde, C. and Kaltwasser, C. R. Kaltwasser (2013). *Populism*. (Ed.) Freedon, M., Stears, M. The Oxford Handbook of Political Ideologies. Oxford: Oxford University Press. 2013, pp. 494-512.
- Mudde, C. and Kaltwasser, C. Rovira (2019). *Popülizm, Kısa Bir Giriş*. Çev. Erdem Türközü, S. Ankara: Nika Yayınları.
- Müller, J.W. (2019). *Popülizm Nedir?*. Çev. Yıldız, O. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Platon. (2002). *Devlet*. Çev. Eyuboğlu, S., Cimcoz, M. A. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Postman, N. (2012). *Televizyon: Öldüren Eğlence*. Çev. Pilgir, A. E. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Öztürk, A. (2020). Popülizmin İdeolojik Matrisi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 5 (2), 2020, 199-220.
- Ryan, M., D. Kellner (2011). *Politik Kamera*. Çev. Özsayar, E. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Selim, F. (2023). Post-Truth Kavramı Üzerine Yeniden Düşünmek. *Kaygı*, 22 (1), 2023, 498-543.
- Şener, N. K. (2018). "Doğruluk Kontrol Merkezi" ve "Yalan Haber" Kavramlarına İlişkin İçeriklerin Medyada Yansımasının Araştırılması. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 29, 2018, 355-373.
- Skinner, Q. (2004). *Machiavelli*. Çev. Atilla, C. İstanbul: Altın Yayınları.
- Tesich, S. (2021). *Yalanlar Rejimi*. Çev. Ercan, E. E. Cogito, *Hakikat Sonrası*. 104, 2021, 23- 29.
- Terzi, A. (2020). Post-truth Kavramı ve Türkçe Karşılıkları Üzerine. *Türk Dili* 69 (820), 2020, 80-86.
- Wallerstein, I. (2009). *Liberalizm ve Demokrasi, Bildiğimiz Dünyanın Sonu*. Çev: Birkan, T. İstanbul: Metis Yayınları. ss. 100-118.
- Yüksel, G. H., Topuzoğlu, A. (2019). Aşı Redlerinin Artması ve Aşı Karşıtlığını Etkileyen Faktörler- Güncel Bir Gözden Geçirme. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 4 (2), 2019, 244-258.